

Dítě z jiné kultury v mateřské škole

Česká republika je jednou z etnicky nepříliš pestrých zemí, což se odráží i ve školství. Ačkoliv počet dětí s cizí státní příslušností v MŠ každým rokem stoupá (před šesti lety navštěvovalo MŠ 6307 cizinců oproti minulému školnímu roku, kdy těchto dětí bylo 11 942), stále se najdou případy, kdy je pro dítě obtížné začlenit se do kolektivu a adaptovat se na novou situaci.

Stejně tak je těžké pro pedagoga překonat některé překážky, které začlenění dětí cizinců do kolektivu přináší. Naštěstí děti v MŠ ještě většinou nejsou zatíženy předsudky, a jak hezky vyjádřila jedna pedagožka: „Děti nevnímají barvu kůže nebo národnost stejně jako dospělý. Pokud si hrají na písku s chlapečkem, který je černoch, vidí malého chlapečka, ne černocho.“ Jak pomoci dítěti, které přišlo do jiné kultury, překonat náročné období adaptace a proč je pro cizince důležité začít se vzděláváním již v MŠ?

Etnická rozmanitost

Děti migrantů si musí vydobýt své místo v kolektivu a je to tím těžší, čím je naše společnost homogennější a čím je země původu dětí od nás kulturně a nábožensky vzdálenější. Nejčastěji jsou mezi cizinci děti z Ukrajiny (28 %), Vietnamu (20 %), Slovenska (19 %) a Ruska (7 %). Z těchto národů je nám kulturně zřejmě nejvíc vzdálen Vietnam, ale i ostatní národy musejí vynaložit mnoho energie na překonání socio-kulturních odlišností a z toho plynoucí nedůvěry.

Právo na vzdělání

Každý má právo na vzdělání, ačkoliv některé děti mají přístup ke vzdělání ztížený, což se týká právě i dětí cizinců. Podle zákona spadají do kategorie sociálně znevýhodněných a mají tím pádem nárok na podpůrná opatření, která jim umožní vzdělávat se společně s ostatními dětmi a překonat počáteční období adaptace ve škole. V legislativě se používá pojem „žáci-cizinci“, avšak na podpůrná opatření mají nárok i děti, které mají české občanství, ale nemají dostatečnou znalost

jazyka. Jako alternativa k pojmu cizinci se tedy občas používá pojem žák s odlišným mateřským jazykem (OMJ).

Odišnost kultur a jazyka

Odišný jazyk není jediná překážka, která na děti cizinců ve školství číhá. Pokud je dítě do vzdělávacího procesu zapojeno již od mateřské školky, má velkou naději, že se jazyk naučí brzy a plynuleji, než kdyby „naskočilo“ do rozjetého vzdělávacího vlaku později, kdy se musí učit nový jazyk a zároveň se v tomto novém jazyce vzdělávat. Další překážkou je však odlišná kultura a zvyky, což se týká především cizinců ze vzdálenějších, například asijských zemí. Dítě se v průběhu školní docházky musí vyrovnat se situacemi, kterým nerozumí, ale pro ostatní děti jsou přirozené, a naopak pro učitele či spolužáky může být chování nově přichozího dítěte v některých situacích nepochopitelné právě kvůli odlišným kulturním zvyklostem.

Úloha rodičů

Děti cizinců jsou při adaptaci na novou zemi a novou školu z větší části odkázány samy na sebe a musejí si poradit bez pomoci rodičů, kteří v novém jazyce také tápou, a bez pomoci širší rodiny, kterou nemají nablízku. Podle průzkumu vedeného mezi pedagogy není při vzdělávání migrantů problém v postoji rodičů ke školství, ale v malé znalosti jazyka a nedostatku času. Jinak jsou migranti i oproti majoritní části populace vnímáni většinou pozitivněji ve vztahu k hodnotě vzdělání a motivaci dětí. To je hezky ilustrováno na příkladu vietnamských rodin, které mívají hod-

noty vzdělání velmi vysoko a chtějí imigraci poskytnout svým dětem šanci, kterou sami neměli, jak plyne z rozhovoru s vietnamskou matkou: „Děti cítí naše úsilí vytvořit jim lepší budoucnost. My jsme tu možnost neměli a oni cítí, že ji mají, protože finance jdou od rodičů. Oni sami ví, že musí něco dělat, a my je nemusíme nutit.“

Co děti cizinců potřebují?

Jak tedy dětem můžeme situaci ulehčit, na co dát při práci s dětmi cizinci pozor? Potřebují cítit, že je s nimi jednáno spravedlivě, že mají stejné podmínky jako ostatní a nepocítují diskriminaci. V opačném případě, pokud nemají pocit sounáležitosti v kolektivu, se zvyšuje pravděpodobnost nežádoucího chování, stresu, špatných známek a snížené motivace ke studiu. V extrémním případě může dítě začít být apatické, pasivně agresivní, studium vyložené bojkotovat a cesta zpět se hledá velmi těžko.

Problémy s identitou

Děti migrantů žijí permanentně na hranici dvou kultur. Rodiče pro ně chtějí lepší vzdělání, ale zároveň chtějí, aby si zachovaly svou kulturní identitu, což se často nestane, neboť se děti ve školním prostředí přizpůsobí místní kultuře více, než jejich rodiče zamýšleli. Děti se mohou integrovat jiným tempem než jejich rodiče a tím vznikají v rodině rozpory. Pro děti samotné je situace náročná, neboť mohou ve školství pocítovat tlak, aby se vzdaly své vlastní kulturní identity a přijaly tu převládající. Aby se vzdaly své vlastní jinakosti, o které jsou neustále přesvědčovány. Když se tlaku podvolí a začlení se naplno do místní kultury, ztratí

část své vlastní kulturní identity. Pokud se to ale nepodaří, riskují, že budou sociálně vyloučené.

Nároky na pedagoga

Z výše uvedeného vyplývá, že na pedagoga v nehomogenní třídě jsou kladeny velké nároky, co se týče spravedlnosti, udržování dobrého klimatu mezi spolužáky, znalosti mocenských vztahů a třídní komunikace. Je také důležité, jak učitelé chápou pojmy jako imigrant, migrace, integrace a jaký postoj k nim zastávají. Předsudky mohou být na straně učitelů, spolužáků, ale i nově příchozích dětí, proto je důležité si jich být jako učitel vědom, nenechat se jimi ovlivnit a společně se žáky se nebát o nich mluvit. Mezi další nástrahy patří také zbytečné podceňování školního výkonu žáků s jiným jazykem. Pokud má pedagog od žáka menší očekávání, než jsou jeho skutečné možnosti, negativně to ovlivňuje jeho školní výkon i sebehodnocení.

Důležitost MŠ

Čím dříve se dítě setká s cizím jazykem a kulturním prostředím, tím snáze se do něj začlení. Pokud dítě navštěvuje MŠ a učí se jazyku a zvykům již v předškolním věku, je pro něj nástup do školy jednodušší. Podle některých výzkumů je školní prospěch některých dětí dokonce lepší díky tomu, že učení se novému jazyku může nastartovat rozumový potenciál dítěte. Naopak děti s odlišným mateřským jazykem, které nechodily do MŠ, mají vstup do školy obtížnější. Školky, které jsou přívětivé ke vzdělávání cizinců, navíc obohacují své vlastní prostředí o další kulturní a jazykový rozměr. Jak tedy dětem pomoci, aby se brzy cítily „jako doma“?

Jak usnadnit adaptaci

Podle organizace META, která se věnuje podpoře cizinců ve vzdělávání, je zpočátku důležité nic neuspěchat, na dítě netlačit, pokud je to možné, domluvit v prvních dnech přítomnost rodičů, kteří mohou zaplašit úvodní nervozitu z cizího prostředí. Rodiče pak je možné „nahradit“ předmětem z domova (hračka, knížka), který je dítěti blízký a pomůže mu cítit se v cizím prostředí lépe. Hračku nebo maňásku můžeme využít také pro navázání kontaktu s dítětem, pokud je dítě zpočátku stydlivé.

Důležité je mít připravenou neverbální formu komunikace, jako jsou třeba komunikační kartičky pro děti s autismem, kterými může dítě i bez znalosti jazyka vyjádřit své potřeby. Takové kartičky a obrázky se mohou hodit i na porozumění při jiných aktivitách, jak popisuje jedna z pedagožek v internetové diskuzi: „Máme ve třídě holčičku z Pákistánu, zamilovala se do písničky ‚Měla babka...‘. Melodii umí skvěle, ale slova si ‚jela‘ svoje.

Tak aby porozuměla, o čem zpívá, nakreslila jsem jí to v obrázcích a moc jí to pomohlo. Začíná krásně mluvit česky.“

Denní režim a pravidelnost

Pro navození bezpečné a předvídatelné atmosféry je pro dítě důležité dodržovat pokud možno stejný režim, který by ideálně měl být graficky

Obrázek z MŠ Dostojevského, třída Sloníky, Poprad

zpracovaný tak, aby dítě pochopilo, co bude po čem následovat. Pravidelnost by neměla být jen v posloupnosti činností, ale také je vhodné myslet na to, aby dítě mělo své stále stejné místo u jídelního stolu, při výtvarných činnostech apod. Je pro něj snadnější se orientovat, pokud ví, kam má jít a co se na daném místě dělá. Pro dítě je také víc uklidňující, pokud má ve třídě stejnou paní učitelku a nemusí si zvykat na další nové osoby.

Vhodné činnost

Aby se dítě necítilo ostrčené z kolektivu a z dění, kterému nerozumí, je dobré zařadit do programu

Aby se dítě necítilo ostrčené z kolektivu a z dění, kterému nerozumí, je dobré zařadit do programu aktivity, které lze hrát beze slov. Zároveň tím dítěti umožníme navázat kontakt s ostatními dětmi.

aktivity, které lze hrát beze slov. Zároveň tím dítěti umožníme navázat kontakt s ostatními dětmi. Vhodné činnosti jsou například poslech hudby, tanec, malování, cvičení apod. Pokud se dítě zapojit nechce, není potřeba ho nutit, může se dívat a třeba nakonec samo projeví zájem. Pokud se dítě nestydí, lze využít i znalost jeho jazyka a domluvit se s ním na zazpívání písně

v cizím jazyce pro ostatní děti. Bude se tak cítit jako důležitá součást aktivity.

Jak dětem pomoci začlenit se do kolektivu

Ještě před nástupem dítěte do třídy je možné s dětmi probrat, jak se takový nově příchozí žák může cítit, co prožívá a jak mu můžeme pomoci. Podle věku dětí lze zmínit i téma předsudků spojených s cizinci. Pro snazší zapojení dítěte do kolektivu můžeme stanovit patrona dítěte (nebo i více patronů), který bude dotyčného seznamovat s prostředím a pomáhat v různých situacích. Pedagog sám pak může vytvářet prostor pro lepší zapojení dítěte mezi ostatní například aktivitami na navození spolupráce, hrami na podporu vztahů v kolektivu, ale je dobré poskytnout také dostatek času pro volnou hru, kdy mohou děti mezi sebou přirozeně navazovat přátelství. A to je pro děti vlastně jedna z nejdůležitějších věcí – najít si kamaráda, se kterým mohou sdílet svá přání, s kým je jim fajn a se kterým si mohou vzájemně pomáhat. Což samozřejmě neplatí jen pro děti-cizince, ale když jste obklopeni cizími věcmi a lidmi, tak je takový kamarád k nezaplacení. ■

PhDr. Lucie Kvasničková